

**Костянтин Завальнюк, Володимир Прибила,
Валерій Рекрут**

МІЖ ТРИЗУБОМ І ЧЕРВОНОЮ ЗІРКОЮ: ТРАГІЧНА ДОЛЯ ОТАМАНА ЛЕВЧЕНКА

Анотація. У статті аналізується повстанська діяльність отамана Левченка на території Гайсинського повіту та висвітлюються обставини його трагічної смерті. Водночас розглядаються маловідомі матеріали про зрадника, який брав активну участь у знищенні загону отамана.

Ключові слова: Гайсинський повіт, повстанський рух, отаман Левченко, Четвертинівка, амністії, зрадництво, Голенко.

Kostiantyn Zavalniuk, Volodymyr Prybyla, Valery Recruit

BETWEEN THE TRIDENT AND THE RED STAR: THE TRAGIC FATE OF OTAMAN LEVCHENKO

Abstract. The article analyzes the insurgent activities of Ataman Levchenko in the territory of Haisyn district and highlights the circumstances of his tragic death. At the same time, it examines little-known materials about the traitor who took an active part in the destruction of the Ataman's detachment.

Keywords: Haisyn district, insurgent movement, chieftain Levchenko, Chetvertynivka, amnesties, treason, Golenko.

В умовах сучасної повномасштабної російсько-української війни дослідження героїчної боротьби українського народу проти окупаційної московської влади не втрачають своєї актуальності. На наше глибоке переконання, висвітлення правдивих подій антиросійського спротиву в 1918 – 1923 рр. та виявлення історичних документів про життєдіяльність його визначних діячів мають посісти провідне місце в дослідницькій праці краєзнавців та науковців, які вивчають питання регіональної історії. Не викликає сумніву, що опубліковані матеріали відіграватимуть важливу роль у формуванні світогляду нинішнього покоління українців.

У даній статті аналізується діяльність повстанського отамана Левченка та висвітлюються обставини його трагічної смерті. Також розглядається зрадництво як властивий московській владі аспект у заходах щодо ліквідації руху опору.

Слід зазначити, що пальма першості в дослідженні повстанського руху на території Гайсинського повіту належить відомому вченому-архівісту К. Завальнюку. Саме він на сторінках унікальної праці «Провісники волі» відкрив маловідомі дані про життєдіяльність цілої плеяди повстанських отаманів та висвітлив

трагічну долю більшості учасників повстанського руху, в т. ч. отамана Левченка [1].

Відомий краєзнавець В. Прибила в ґрунтовній праці «Красносілка – відлуння століть» [2] повідомив нові дані про діяльність отамана Левченка на теренах Гайсинщини, зокрема на території Красносілської волості. Автор, використовуючи матеріали з архіву СБУ, деталізував окремі аспекти боротьби отамана та оприлюднив дані про ліквідацію загону Левченка, зазначаючи, що цю військово-чекістську операцію вдалося здійснити з допомогою зрадника В. Голенка.

Певний внесок у висвітлення зрадницької діяльності колишніх борців за волю України зробив В. Рекрут, який у монографії «Нариси життя Гайсинщини» та інших публікаціях звернув увагу на метаморфози світогляду окремих активних повстанських діячів, які під впливом оголошених більшовиками амністій перейшли з-під омофору «Тризуба» в лоно ганебного сйива советської червоної зірки [3]. Зокрема, дослідник змалював постать зрадника Голенка як одного з організаторів єврейських погромів та низки кримінальних злочинів.

Пристаючи до висвітлення участі отамана Левченка в боротьбі проти окупаційного більшовицького режиму, варто зазначити, що, за оцінкою керівництва Подільської губернії, Гайсинський повіт входив до числа територій найбільш вражених так званим *«політичним бандитизмом»*. Один із діячів Подільського ревкому, М. Ракітов, у доповідній записці керівнику УСРР Х. Раковському вказував, що *«...з 12 повітів губернії найбільші прояви бандитизму у трьох: Гайсинському, Брацлавському та Ольгопільському»*. На його переконання, *«...зосередження в повітах трьох дивізій дало можливість ще більше посилити боротьбу з бандитизмом»*. Високопосадовець запевняв керівника уряду, що з прибуттям дивізій червоного козацтва під командуванням В. Примакова вдасться посилити цю боротьбу [4, арк. 295].

Утім, пафосне запевнення високопосадовця не відповідало дійсності реальної ситуації на Гайсинщині. Насправді, на початку 1921 р. у регіоні повстанський рух набув потужного розмаху. Ось що повідомляв голова повітового виконкому вищим військовим та партійним органам: *«Бандитизм в Гайсинському повіті посилюється. Зірвані роботи по продподатку, а також по засівній кампанії. Бандити закликають селян не сіяти хліб, щоб комуністи не мали що брати на продрозкладку. Розграбовані бандитами всім волвиконкомів, продзагони і міліція евакуйовані з місць їхньої роботи. В більшості волостей советської влади, практично, немає...»* [5, акр. 9].

Дійсно, за даними дослідника К. Завальнюка, у 1918 – 1922 рр. територія Гайсинщини перебувала в епіцентрі повстанського руху й вирізнялася ефективними діями загонів під проводом отаманів Волинця, Гиви-Плахотнюка, Лиха, Левченка, Підкови, Хмари, Чорної

Хмари та ін. Серед них особливо активним був невеликий, але мобільний загін отамана Левченка [6].

Торкаючись постаті вказаного вище провідника, зазначимо, що його короткий життєвий шлях найбільше дослідив К. Завальнюк. В інформації про біографічні дані отамана читаємо таке: *«Левченко Прокіп Іванович – повстанський отаман, учитель [псевд. Єфрем Івануць; 189?, нар. в с. Четвертинівка, Гайсин. пов. Поділ. губ. (нині: село Тростянецької тер. громади, Гайсинського р-ну, Вінницької обл.), загинув 09.08.1922 с. Оляниця, Гайсин. пов. Поділ. губ. Походив із селянської родини. Мав брата Якова та сестру Килину (1888 – 1954). Одружений. Учасник Першої світової війни, закінчив школу прапорщиків. Служив вахмістром лейб-гвардійського кірасирського полку. У кінці 1920 р. організував із селян Ладизинської волості та червоноармійців-дезертирів повстанський загін (до 100 осіб), члени якого називали себе гайдамаками Зеленого Гаю. Окрім Ладизинської вол., повстанці контролювали території Гайсинського, Ольгопільського та Брацлавського пов. У травні 1922 в загоні знаходився із спеціальною місією представник С. Петлюри полковник Складаний-Сікорський. Внаслідок чекістсько-військової операції 09.08.1922 р. отаман та 12 його побратимів загинули в бою. Остаточно загін знищений 08.09.»* [7, с. 122].

Характеризуючи повстанську діяльність Левченка, слід зазначити, що під керівництвом отамана бойові дії загону вирізнялися професійною підготовкою рейдів, високим рівнем конспірації та несподіваністю нападів на установи окупаційної влади. Першою чергою, повстанці Левченка нещадно нищили червоноармійців, «особистів» та активних діячів органів окупаційної влади. Мобільність повстанців викликала заздрість з боку розвідки червоноармійських підрозділів. Зокрема, вони зазначали, що тактика загону Левченка полягала у *«...швидкості пересування, в більшості випадків без доріг і вночі, з одного району в інший, нападаючи на сільради, кооперативи і комнезами. При співчутливому ставленні населення в районі дії банди до останньої, розвідка банди зводиться до суспільно-політичної, агітаційної»* [1, с. 73, 74].

Аналіз архівних документів та опублікованих матеріалів свідчить, що активна діяльність загону Левченка припадала на 1921 та 8 місяців 1922 років. Саме протягом цього часу на території повітів повстанці дестабілізували діяльність органів окупаційної влади. Ми не маємо технічної можливості опублікувати всю хроніку антисовєтських виступів повстанців під проводом отамана Левченка. Ось лише декілька довідок про операції повстанців:

«28.05.1921 р. В районі Гребіно-Кротовської дачі, що поблизу села Оляниця_(Ладизинська волость), вчинено напад на обоз 43 полку Красної армії. При цьому було вбито червоноармійця і поранено двох, захоплено і знищено 600 пудів фуражу.

30.08.1921. На полі поблизу Ладжинської слободи знайдено труп комісара Гайсинського політбюро Дмитра Шмигановського, організатора та керівника більшовицького карального загону.

18.09.1921. Близько третьої години дня на дорозі Ладжин – Тульчин, неподалік від лісу Клевець, вбито помічника начальника особливого відділу 72-ї бригади Жамова та смертельно поранено начальника особливого відділу тієї ж бригади Полякова, який наступного дня помер.

24.10.1921. На узліссі, на північ від села Летківки, зарубано уповноваженого особливого відділу 1-ї червоної дивізії та 3-х червоноармійців цієї ж дивізії» [1, с. 74].

Аналізуючи оприлюднені матеріали про повстанську діяльність отамана Левченка, зазначимо, що у травні – грудні 1921 р. його загін здійснив 16 виступів проти червоних каральних військ, особливих відділів і советських активістів. За даними К. Завальнюка, протягом цього часу повстанці знищили понад 10 червоноармійців, 8 працівників особливих відділів, покарали низку продагентів та комнезамівців [1, с. 73, 74].

Варто звернути увагу, що оголошення більшовиками навесні 1921 р. амністії і посилення червоного терору відчутно вплинуло на повстанський рух на території Гайсинщини. Зокрема, окупантам вдалося вбити отаманів Гиву-Плахотнюка, Лиха, Хмару, Чорну Хмару, а Підкова потрапив до рук чекістів [1, с. 110, 148, 188]. Загалом, на території повіту окупанти шляхом проведення потужних військово-чекістських операцій значно послабили активні дії провідних отаманів та їх формувань.

На наше глибоке переконання, суттєву дестабілізацію серед повстанців викликала оголошена 5 березня 1921 р. у «Вістях ВУЦВК» ухвала V-го Всеукраїнського з'їзду Рад «Про амністію» [8, с. 97]. Постанова, насамперед, торкалася учасників антибільшовицького повстанського руху і була широко розповсюджена засобами офіційної советської пропаганди, що спричинило значний розбрат у лавах повстанців. Крім того, радикальне зменшення повстанських загонів відбулося внаслідок загибелі зазначених вище отаманів, що, значною мірою, деморалізувало більшість учасників руху.

Принагідно зазначимо, що після оприлюднення умов амністії на Гайсинщині частина повстанців склала зброю й погодилася на співпрацю з повітовою надзвичайною комісією (далі: НК). Так учинив ад'ютант отамана Лиха Я. Нестеренко, який добровільно з'явився в штаб особливого відділу 24-ї дивізії, котра дислокувалася в Гайсині. Це був 22-літній уродженець села Комрат із Бессарабії. Підступний служак виклав «особістам» важливі дані про дислокацію загонів на території повіту й тим забезпечив собі можливість втекти з території Гайсинщини [9, арк. 12–12 зв.].

Подібну інформацію гайсинські чекісти отримали від В. Голенка – місцевого активного повстанця, колишнього помічника А. Волинця. Повернувшись у кінці 1920 р. на територію повіту, Голенко створив

власний повстанський загін. Однак, у бойовому зіткненні з кіннотою «*котівце*» зазнав повної поразки й у лютому 1921 р. добровільно з'явився у відділ Гайсинської НК. Примітно, що криміналізованого повстанського діяча від зради не зупинило те, що в 1919 р. каральний загін 8-го Советського полку учинив розгром його домашнього господарства в Рахнівці. «*Розвалили хату, порубали одержу, а залишки попалені і, взагалі, на господарстві все зруйновано*», – значилося у його рапорті на ім'я А. Волинця [10, арк. 464]. Ще в кінці 1920 р. Голенко погодився співпрацювати з агентами чекістів і зумів втертися в довіру до провідників повстанців. Уповноваженому по боротьбі з бандитизмом В. Куровському він виклав величезний масив «*фактажу*» про підготовку військового перевороту за участі «*політичних банд*» під проводом отаманів Лиха, Гиви, Левченка, Хмари та ін. [11, арк. 72]. «*Інформація*» зрадників лягла в основу розробки Подільської губернської надзвичайної комісії проти так званої «Позапартійної групи вільних соціалістів» (червень-серпень 1921 р.), яку особисто очолив голова комісії Л. Заковський. Ігноруючи відсутність доказової бази й опираючись виключно на усні наговори та отриману інформацію від так званих «*осведомителів*», слідчі особливого відділу 24-ї дивізії, повітової і губернської надзвичайних комісій заарештували 93 громадянина. Згодом частина з них була звільнена, а 51 особа отримала покарання. При тому, лише 14 заарештованих «*зізналися*» у скоєнні «*контрреволюційних злочинів*» і були розстріляні [12, с. 93].

Отже, отримавши за «*заслуги*» певну довіру, В. Голенко вступив на службу в якості співробітника Гайсинського політбюро. Одним із важливих завдань зрадника стала підготовка операції чекістів проти отамана Лиха. Довідавшись, що він з невеличким загonom перебував на лікуванні в с. Рахни-Собові, спеціальне формування оперативників НК намагалося його захопити. Але в нерівному бою 4 жовтня 1921 р., поранений Голенком у ногу, Лихо застрелився [13, арк. 35].

Слід зазначити, що після загибелі отамана Лиха у 1921 – 1922 р. найбільшу загрозу для органів окупаційної влади складав мобільний загін Левченка. Певний час гайсинським чекістам не вдавалося виявити місце дислокації повстанців і тим паче їм були невідомі плани отамана щодо його бойових походів на території Поділля. Тому на початку 1922 р. для ліквідації загону Левченка керівництво Подільського ДПУ вирішило створити псевдо-повстанське формування, яке під прикриттям «Другого Надбужанського загону отамана Лютого» діяло в березні-травні 1922 р. на території Гайсинського та Ольгопільського повітів [14, с. 11]. Цьому спецпідрозділу, сформованому переважно із таємних співробітників Гайсинського політбюро, належало виявити і знищити загін та ліквідувати його невлучимого отамана. Виконання запланованої чекістсько-військової операції довірили співробітнику ДПУ УСРР В. Голенку. Досвідчений авантюрист сформував добре озброєний загін (13 вершників із кулеметом «Люйс») та швидко створив мережу

інформаторів із селян різних населених пунктів. З цього приводу Лютий зазначав: «...нами було знайдено «своїх людей» на місцях: в Тростянчику, Михайлівці, Тишківці, Скибинцях, які добровільно запропонували нам свої послуги й проводили формування повстанського загону» [15, арк. 1]. Для «людського ока» отаман Лютий провів «мобілізацію» декількох довірених селян. Для виявлення серед мешканців сіл осіб, які були вороже налаштовані до большевиків і підтримували дії повстанців, його агенти створювали в селах повстанські комітети для боротьби з окупаційною владою. Завзятий авантюрист навіть здійснив на території повіту декілька показових «операцій» проти владних структур. Зокрема, імітував виступ свого загону проти сотні 5-го полку в Тростянчику, внаслідок чого «відбив у червоних 4 коней із сідлами». Провів «бойову операцію» проти Бершадського НК та надіслав листа єврейській громаді із вимогою до 1 квітня дати повстанцям матеріальну допомогу для боротьби із большевиками [15, арк. 137]. В іншому випадку у зверненні до начальника міліції містечка Бершадь отаман Лютий погрожував помститися за переслідування повстанців. Ось що було написано у цьому посланні: «Слухай, чортове пугало, якщо може хоть раз почуємо, що ти гонися за повстанцями, то заїду в Бершадь і тебе зловлю. Хоча в тебе ноги й прудкі, але від нас не втечеш, повісимо на першій березі...» [15, арк. 134].

Однак, незважаючи на спроби Голенка поширити гучний розголос про так звану антибольшевицьку діяльність нового повстанського загону під проводом отамана Лютого, ці заходи не принесли очікуваного швидкого контакту з отаманом Левченком.

Зазначимо, що, незважаючи на масовий терор червоноармійських військ і спеціальних підрозділів чекістів, отаман Левченко не припинив активну антисоветську діяльність. У 1922 р. його мобільний загін проводив стрімкі рейди на території повітів, нещадно знищуючи «особістів», червоноармійців та працівників большевицьких установ. Ось декілька фрагментів хроніки виступів загону Левченка в квітні 1922 р.:

«05.04.1922. У Ладжині захоплено в полон командира полку та двох старшин й ординарця (комполку вдалося втекти, двох його помічників зарубано).

06.04.1922. На хуторі Кожури (2,6 версти на пд. сх. від Гайсина) зарубано семеро червоноармійців 24-ї стрілецької дивізії червоних, згодом, у Чечелівці, ще двох» [1, с. 74].

Водночас, протягом березня – квітня псевдо-отаман Лютий намагався виявити дислокацію загону Левченка та навіть пропонував йому об'єднати зусилля в боротьбі проти советської влади. Так, 03.03.1922 р. Голенко в першому листі до Левченка повідомляв, що, незважаючи на отриману амністію, повернувся до антибольшевицької боротьби і вже як «отаман Другого Надбужанського загону Лютий» пропонує об'єднати їхні повстанські сили. У наступних листах зрадник, намагаючись встановити особистий контакт з Левченком, вдавався на

хитрощі й пропонував негайно зустрітися для обговорення важливої інформації від посланця з-за кордону. Загалом зрадник надіслав Левченку 8 листів, але обережний отаман не йшов на контакти з Лютим. Він добре знав Голенка й називав його «*большевиком-провокатором*» [15, арк. 2]. Левченко, поповнюючи чисельність загону, суттєво підсилив його бойову здатність за рахунок бійців формування отамана Ворошила (С. А. Коваленка), який загинув у бою з червоними 20.03.1922 р. поблизу с. Бондурівки [1, с. 84]. Частині його загону вдалося розпорошитися в лісі й згодом приєднатися до побратимів. Цікаво, що вкрай обережний отаман Левченко не приймав нових бійців походженням із місцевих сіл, а намагався формувати бойовий склад за рахунок мандрюючих територією краю голодних громадян з інших губерній. Отаман був упевнений, що, поневіряючись у пошуках шматка хліба, вони люто ненавидять большевицьку владу й будуть вірно служити повстанській справі. Тому всі спроби Лютого впровадити в загін Левченка своїх агентів із місцевих сіл завершилися провалом. Лише шляхом проникнення у загін повстанців Левченка підготовлених Голенком добровольців-чекістів С. Шевчука і Дрьомова вдалося виявити дислокацію загону. 27 квітня начальник Першої кінної дивізії видав оперативний наказ про оточення у с. Кошаринці Гайсинського повіту повстанців отамана Левченка. Цей наказ Лютий передав для виконання командирі 1-ї сотні 6-го полку та разом з ним провів операцію щодо їх знищення. Того ж дня Голенко з Петрашівки подав начальнику Першої кінної дивізії оперативне донесення про вдало проведену поблизу с. Кошаринці військову операцію. Він підтверджував вбивство агентами політбюро отамана й про укриття частини повстанців від переслідування в лісі неподалік с. Сумівка. Невдовзі, 2 травня 1922 р., Голенко доповів начальнику Гайсинського політбюро про оперативну діяльність його співробітників та здійснювану чекістсько-військову операцію з ліквідації повстанського загону отамана Левченка під прикриттям «Другого Надбужанського загону отамана Лютого». Разом з тим, він визнав, що операція пройшла не дуже вдало й загін Левченка повністю знищити не вдалося. Причиною провалу операції стало те, що спостерігач повстанців на церковній дзвіниці помітив рух червоноармійців з боку Четвертинівки й загін зайняв вигідну позицію за мурованою огорожею фільварку Собанського. Щільний кулеметний вогонь повстанців забезпечив їм відхід до лісу разом з тілом вбитого отамана і 2-х бійців [15, арк. 2]. Водночас, Голенко гордовито рапортував, що за його вказівкою 28 квітня 2-га сотня 5-го полку ліквідувала отамана Стояна та 12 вершників, які рухались на допомогу загону Левченка. У рапорті зрадник запевнив начальство, що операцію проти отамана Левченка завершено. Агенти С. Шевчук і Дрьомов вбили отамана, а переслідування залишків загону доручено здійснювати сотням 3-ї червоноармійської бригади. [15, арк. 2]. На завершення звіту Голенко повідомив чергову брехню про те, що північна частина Ольгопільщини і південний регіон Гайсинського повіту від бандитизму очищена.

«Селяни названого району, – вихвалявся агент, – не будуть підтримувати бандитизм після нашого уроку» [15, арк. 1].

Насправді, звіт Голенка виявився черговою бравадною бульбашкою і не відповідав дійсності. Про реальний хід зазначеного бою у дослідженні К. Завальнюка вказано таке: *«27.04.1922 в селі Кошаринці (12 верст на південний схід від Соболівки) відбувся бій загону Левченка, який у цей час налічував 30 вершників і 30 піших при двох кулеметах «Люйс» й одному «Максим» на тачанці, із сотнею 6-го полку червоних. Під час цього бою Левченко дістав важке поранення в груди і втратив багато крові. Ледь живого, козаки перенесли його в хату, де зробили перев'язку, а потім на тачанці відвезли у «тил» на лікування» [6, с. 214].*

Впевнений у здійсненні вбивства Левченка, Голенко, вже як співробітник політбюро, 28 квітня отримав у розпорядження 20 червоних козаків 6-го полку. Він мав провести арешти відомих йому помічників та інформаторів отамана. Водночас, сексот примусив сина заарештованого лісника із Сумівки Й. Тимохіна написати зобов'язання, що той протягом 10 днів виявить місце знаходження зброї та майна повстанців. Якщо він цього не зробить, то чекісти розстріляють його батька [15, арк. 148].

Зазначимо, що Голенко зібрав дані про 11 громадян, які матеріально підтримували повстанців і вороже ставилися до чинної советської влади. Ось декілька прикладів оперативних повідомлень зрадника: *«Довожу до Вашого відома, що гр. с. Крушинівка Максимчук Ксенофонт допомагав усіма засобами бандитові Левченку, забезпечуючи його спиртом, хлібом, фуражем та іншим»; «Довожу до Вашого відома, що гр. с. Крушинівка Війтівської волості Дзюбенки Іван і Микита живуть недалеко від Крушинівського лісу й у них часто зупинявся штаб банди Левченка. Вони забезпечували бандитів фуражем і всім необхідним, а також утримували бандитів, які бажали з'єднатися з Левченком. Вороже відносяться до радянської влади і всіляко сприяють розвитку бандитизму в своєму районі» [2, с. 205].*

Отримавши 6 травня в Гайсинському політбюро відповідні ордери, В. Голенко провів арешти підозрюваних громадян. За ґратами опинилися: Д. Галій (с. Бондурівка), Ф. Герасименко (с. Петрашівка), Микола та Іван Дзюбенко (с. Крушинівка), Євген та Єрофій Осечинський (с. Тростанчик), А. Поташник (с. Петрашівка), Й. Тимохін (с. Сумівка), Д. Токаренко (с. Кошаринці), В. Чернецький (с. Сумівка), В. Члек (с. Михайлівка). Також, як учасники повстанського загону Стояна, були заарештовані А. Синиця (с. Губник) та М. Стойко (с. Баланівка) [16, арк. 1, 2].

Однак, спроба Голенка довести участь арештованих у підтримці повстанського руху закінчилася провалом. Так, 18 травня помічник уповноваженого по боротьбі з бандитизмом Гайсинського політбюро Орлов виніс постанову про звільнення 11-х громадян, заарештованих за оперативними даними сексота Голенка. Мотивацією для ухвали

такого розпорядження стала недоведеність їхньої провини [16, арк. 112]. Лише у справах проти А. Синиці і М. Стойка слідчим вдалося довести їх участь у «політичному бандитизмі». Матеріали проти них були передані в ревтрибунал [15, арк. 7 зв.].

На цьому закінчилася бурхлива антиповстанська діяльність зрадника Голенка, який не виконав поставлені завдання – не ліквідував отамана Левченка, не зміг знайти його майно й не викрив усіх селян-інформаторів, які підтримували боротьбу повстанців проти окупаційної влади.

Підозри з боку керівництва Гайсинського політбюро до таємного співробітника В. Голенка підсилили активні дії загону отамана Левченка. Виявилось, що на початку травня 1922 р. отаман, ледь одужавши, знову очолив загін. Повстанці всіляко перешкоджали роботі більшовицьких органів і структур, знищуючи їх співробітників та червоноармійців військових частин, які дислокувалися у населених пунктах. Ось лише декілька прикладів бойової звияги повстанців під проводом Левченка:

«Красносільський волосний виконком доповідає, що... бандою Левченка силою в 25 шабель 24.06.1922 о 20 годині здійснено напад на ст. Генрихівка. Вбито трьох червоноармійців і шістьох цивільних». «16.06.1922. У селі Нижча Кропивна повстанці вбили голову волвиконкому.

20.06.1922. На дорозі Тульчин – Журавлівка вбито одного червоноармійця.

У ніч на 23 червня 1922 року на своїй квартирі зарубано помічника голови комнезаму Ладизинської волості. До щокі вбитого прикріплено записку: «Я шукав Левченка і знайшов на свою шию. Так що нікому не раджу шукати Левченка».

26.06.1922. На станції Хацевате вбито командира та воєнкома «бронеплощадки».

30.06.1922. У містечку Кіблич вбито продагента. У селі Мачуха повстанцями поширено друковану відозву із закликом до повстання проти комуністів. Відозва була підписана отаманом Зеленого Гаю Левченком та завірена печаткою із тризубом» [1, с. 73–75].

Перебуваючи у постійних рейдах, повстанці закликали селян брати зброю і нищити ворога. Ось одне із таких звернень: «Селяни. Всі ж самі бачите як занедбане життя під жидівсько-кацапською владою. Доволі вже всякі зайди наїлися чистого хліба, доволі набрали нашого скота, доволі вже напилися нашої крові, пора їм уже йти. Вже комуністи втікають з України, бо отримали гнів українського народу. І так селяни, як один встаньте до зброї, розбивайте більшовицькі банди, відбирайте дороге та нагробоване наше майно, бо поки ми будемо сидіти вдома, а жида і кацапи найкращих наших людей порозстрілюють, тоді не бачити вам селянам ні землі, ні волі, ні прав своїх, а тільки довічно ярмо носити на шиї» [17, арк. 14].

Загалом, протягом 8 місяців 1922 р. повстанці загону Левченка знищили 21 червоноармійця, 4 командири та 25 активістів і діячів органів окупаційної влади [1, с. 74, 75].

Зухвалість бойових походів загону Левченка та його нещадність щодо червоноармійців, чекістів та активістів совєтської влади викликала неабияку стурбованість з боку військово-політичного керівництва повіту. Не викликає сумніву, що командування одного із *«озброєних до зубів»* летючих ескадронів 24-ї Самарської дивізії отримало категоричний наказ вистежити й знищити повстанців. Дійсно, карателям вдалося знайти місце дислокації невеликого загону Левченка й близько сотні головорізів на баских конях оточили повстанців і влаштували криваву розправу. За даними К. Завальнюка, *«...9 серпня 1922 р. за дві версти на північний схід від села Оляниця загін було оточено переважаючими силами ворога. В ході бою отаман та дванадцять його побратимів загинули. На полі бою Левченка карателі обезглавили і голову отамана забрали для медичних дослідів у Гайсинський відділ ДПУ»* [6, с. 215].

Так трагічно завершився героїчний шлях справжнього патріота України – повстанського отамана Левченка, для якого світле саяво Тризуба назавжди залишилося в нескореному серці.

Тут варто нагадати про закономірний кінець діяльності головного зрадника-provokatora, за *«свідченнями»* якого відбулися вбивства декількох отаманів та здійснювалися нищівні операції подільських чекістів. Ганебне саяво червоної зірки не осягло долю В. Голєнка. Ймовірно, за провал операції проти отамана Левченка та безпідставні арешти низки громадян таємний співробітник політбюро сам опинився в буцегарні чекістів. На нашу думку, перебуваючи у в'язниці політбюро, зрадник відчув, що йому дуже скоро нагадають про розстріл у 1919 р. 26-х євреїв з містечка Кіблич. Тому Голєнко спробував втекти з-під варти. Однак, вартувий-чекіст точним пострілом закінчив життя зрадника українського повстанського руху [11, арк. 71 зв.]. У підсумку його тіло не прикрили пурпуровим стягом з червоною зіркою, а тихенько, вночі, закопали на городі за кінською стайнею, де гайсинські чекісти у спільних могилах ховали страчені жертви червоного терору.

Отже, підбиваючи підсумки викладених вище матеріалів щодо трагічної долі отамана Левченка, ми дійшли висновку, що дослідження історії боротьби учасників повстанського руху та його отаманів проти окупаційної большевицької влади не втрачають своєї актуальності. Вивчення історії руху опору та його героїв на регіональному рівні потребують активних зусиль з боку науковців і краєзнавців. В умовах сучасної повномасштабної російсько-української війни визначення й героїзація справжніх борців за збереження державності України буде сприяти надзвичайно важливій справі виховання патріотизму молодого покоління й наповнить історичну пам'ять українського народу гідними постатями, вартими всенародної любові і пошани.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Завальнюк К. В. Провісники волі. Науково-довідкове видання. Літин: Літинська райдрукарня, 2005.
2. Володимир Прибила. Красносілка: відлуння століть. Книга I: Історико-адміністративний аспект: від першої згадки до сьогодення. Серія «Моя Вінниччина» ВОКУ «Видавничий Дім „Моя Вінниччина“». Випуск 83. Вінниця: ТВОРИ, 2024. 340 с.
3. Валерій Рекрут. Нариси життя Гайсинщини. Українська революція (1917 – 1921 рр.): Події. Особи. Роздуми. Книга II: Боротьба за державність України в роки гетьманату та становлення Директорії УНР. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2020. 844 с.
4. ДАВіО, ф. Р-925, оп. 8, спр. 59.
5. ДАВіО, ф. Р-886, оп. 5, спр. 1.
6. К. В. Завальнюк. Нащадки Батозької слави // Вінниччина: минуле та сьогодення. Краєзнавчі дослідження. Матеріали XXVII Всеукраїнської Вінницької наукової історико-краєзнавчої конференції. Вінниця: ФОП Корзун Д. Ю., 2016. С. 208–216.
7. Завальнюк К. В. ЛЕВЧЕНКО Прокіп Іванович // Українська революція (1917–1921) в іменах: вінницькі сторінки: біогр. довід. / упоряд. Т. Р. Кароева, відп. за вип. Ю. А. Зінько; Вінниц. ОДА, Вінниц. обл. рада, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019.
8. Василенко В. Більшовицькі амністії початку 1920-х рр. як засіб боротьби проти повстанського руху // 3 архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. №1 (36), 2011 р.
9. ДАВіО, ф. Р-6023, оп. 4, спр. 16131, т. 1.
10. ЦДАВО України, ф. 1419, оп. 1, спр. 25.
11. ДАВіО, ф. Р-6023, оп. 4, спр. 16131, т. 2.
12. «Позапартійная група вольных социалистов» // Год работы. Сборник статей и материалов о деятельности Подгубчека за 1921 год. Винница: Издание Подгубчека, 1922.
13. ГДА СБУ, ф. 7, оп. 1, спр. 12.
14. Національно-визвольний повстанський рух в Україні наприкінці 1920–1921 рр. Анотований покажчик. Справа «Петлюрівські отамани» // Упоряд.: В. М. Василенко, В. М. Даниленко. К., 2011.
15. ГДА СБУ, ф. 5, спр. 66646, т. 29.
16. ГДА СБУ, ф. 5, оп. 1, спр. 66646, т. 21.
17. ГДА СБУ, ф. 5, спр. 66646, т. 11.